

Eftermiddagens förhandlingar

Kongressordförande: Nancy Eriksson

Förhandlingarna återupptogs kl. 15.00.

Brev från Agnes Söderkvists son

Följande brev upplästes:

"Samtidigt som vi vill tillönska Er kongress all framgång i sitt arbete för socialdemokratien i vårt vackra och goda land vill vi framföra vårt varma och öppen hjärtliga tack för de vackra blommor som Ni haft godheten att placera på mors grav.

Än en gång ett varmt tack och lycka till!

Clas Söderkvist"

Tal av statsminister Olof Palme

Kongressordföranden: Jag hälsar vår partiordförande välkommen till kongressen. Vi har gjort det redan förut — vi hade honom med på vår kongressmiddag, och vi höll förresten på att aldrig bli av med honom; han var bland de allra sista gästerna.

Socialdemokratiska Kvinnoförbundet har haft ett mycket gott — man skulle nästan kunna säga intimt — förhållande till våra partiordförande. Branting fick stöd av Signe Vessman, och det fick Per Albin också som fortsatte några år efter Branting medan Signe ännu var ordförande. Per Albin och Disa var verkliga parhästar under kristiden. Sedan kom Erlander. Han hämtade väldigt mycket stöd ifrån Kvinnoförbundet under Ingas ledning. Och vi kan se på första bänken i dag att det fortfarande råder goda förbindelser mellan ledningen för partiet och ledningen för Kvinnoförbundet. Vi kan nästan tala om en fast förbindelse, trots all radikalism i vårt familjeprogram.

Jag vill säga Dig Palme, att när Du kommer till oss möts Du med förtroende och värme, och Du talar till några av dem som är beredda att verkligen gå ut och slåss med borgare och konservativa.

Välkommen hit!

Statsminister Olof Palme: Kongressdeltagare! Jag tackar Nancy för hennes helt och oefterhärmliga presentation. Jag vill vidimera de faktiska

omständigheterna. Jag var kvar till sist på kongressfesten, men jag måste göra det nödvändiga tillägget att Lisbet var med hela tiden. Det var en mycket trevlig fest.

Låt mig sedan inleda med några ord om konsten att vara missnöjd.

Missnöje med det bestående är framstegets drivkraft. Så är det i enskilda människors tillvaro, så är det i samhället som helhet. Men missnöjet blir inte mycket mer än en gnällig kverulans om man inte kan anvisa vägar till förbättring och om det inte finns något sammanhang mellan kraven.

Vi kan i den borgerliga propagandan finna många exempel på ett missnöje utan sammanhang.

Lönerna är alldeles för låga, säger man. Armodet står så när inför dörren. I nästa andetag påstår man att lönerna är på tok för höga; vi klarar inte konkurrensen med utlandet.

Skatterna är orimligt höga, klagar man, men de utgifter som skatterna betalar är för låga när det gäller försvar, pensioner, polis, vägar och mycket annat.

Priserna är alldeles för höga, får husmödrarna veta. Men bönderna får för litet betalt för sina produkter säger man till bönderna — i varje all gör centerpartisterna det.

Vi upplever ett ekonomiskt elände både som enskilda individer och som nation, är ett genomgående tema i propagandan. Så läser man: "Vårt land utmärks av hög levnadsstandard. Vi har det nästan otroligt bra jämfört med många andra länder." Det står något överraskande i en nyutkommen skrift utgiven av Svenska Arbetsgivareföreningen.

Jämlikheten har gått för långt, den innebär s. k. nivellering i Svenska Dagbladet; det lönar sig inte att arbeta, läser vi i borgerlig press. I samma tidningar kan vi inhämta att jämlikhetspolitiken har misslyckats, det har inte blivit något av.

Det här var inte några märkvärdiga exempel. Vi återfinner dem varje dag. Vi känner igen dem. Syftet är inte att anvisa vägar för politikens inriktning. Syftet är inte att ge opinionen vägledning. Syftet är att skapa ett missnöje mot socialdemokratien som kan bana väg för ett regimskifte i Sverige.

Vi måste naturligtvis rätta till de mest orimliga påståendena. Det är trots allt ett faktum att ingen gång, vare sig i ett internationellt perspektiv eller i ett historiskt perspektiv, har vanliga löntagare haft det så hyggligt som i Sverige just nu. En del av våra motståndare finner det väl nästan åtalbart att framhäva sådana enkla sanningar. Skryt, säger de, när vi pekar på statistiken. Men vi skall hålla fast vid enkla sanningar. Arbetarrörelsens många män och kvinnor har rätt att känna stolthet för att ha varit med i kampen mot massfattigdom och mot massarbetslöshet för social trygghet och välfärd, för de resultat som uppnåtts.

Samtidigt är det vi som måste vara bärare av den konstruktiva samhällskritiken. Det är en förutsättning för att fortsätta reformpolitiken. Vi måste själva peka på orättvisorna, sätta strålkastarljuset mot dåliga arbetsmiljöer, låga inkomster, brister som dröjt sig kvar i samhället. Vi måste visa samhället sådant det är, som Richard Sandler sade i sin bok redan 1912, för att få människornas stöd för en fortsatt förnyelse. Därför är det vi som måste ta upp samhällskritiken, också mot det samhälle som vi i så hög grad varit med om att skapa.

Det var inte de borgerliga partiernas konstruerade arbetarråd, eller vad det heter, som slog larm om att 80 procent av LO-medlemmarna upplevde hälsorisker på arbetsplatserna. Det var inte centerpartiets sekelskiftesromantiker som pekade på riskerna för en förgiftning av vår miljö, förstörelse av våra vatten, svårigheterna för vanliga löntagare att värna om en god livsmiljö. Det var inte centern som begärde stopp för kvicksilverbetingningen.

Det var inte folkpartiets socialliberaler som tog upp jämlikhetens problem. De varnade tvärtom för vårt "överdrivna intresse" för de sämre anställda. Det var inte borgerligheten som krävde rejäla insatser för de lågavlönade.

Det var inte herr Bohmans ägardemokrater eller herr Fälldins decentralister som krävde en social förnyelse av vår produktion och ökat inflytande åt de anställda.

Det var inte de samverkande borgerliga partierna som slog vakt om neutralitet och fortsatt reformpolitik när EEC-frågan skulle lösas.

Så kunde man fortsätta. Det måste hela tiden vara vår uppgift att samhällskritiskt granska det samhälle som vi själva i så hög grad bygger upp.

Just ur den synpunkten är det socialdemokratiska kvinnoförbundets program och debatt en frisk fläkt. Ni har inte tid att grubbla över missnöjeskampanjer. Ni samlas för att forma en politik för framtiden. Ni vill peka på brister och problem för att anvisa vägar till förbättring. Det är så socialdemokratin arbetar.

Det är viktigt att stå fast vid sina idéer och krav. Det är viktigt att arbeta hårt för att finna konkreta lösningar på samhällsproblemen. Det är viktigt att gå ut i diskussioner och söka vinna människorna för våra idéer och för vår politik. Men det kommer att kräva väldiga insatser av den samlade arbetarrörelsen under det år som nu följer för att den omdaning av det svenska samhället som arbetarrörelsen vill genomföra skall få fullföljas.

Och så har det egentligen alltid varit. Det är glest mellan lättköpta framgångar i arbetarrörelsens historia. Det är hela tiden hård kamp och tålmodigt metodiskt arbete för att vinna människorna för våra idéer och för att med dessa idéer som grundval forma en praktisk konkret politik. Det har ständigt gällt att bryta ner klassgränser och röja undan orättvisor.

I hög grad har den kampen gällt och måste fortsätta att gälla kvinnornas rätt.

Kvinnornas rätt hävdades redan under 1800-talet. Den sammanföll med den begynnande liberalismens krav på näringsfrihet. Den riktade sig bl. a. mot skråväsendet som utestängde kvinnorna från hantverk och handel. Den gällde Sara Videbäcks och hennes medsystrars kamp för att få försörja sig genom eget arbete och egna företag. Den vann framgång. Den hade framgång även på andra områden, som tex kvinnornas rätt till utbildning och offentlig tjänst.

Så kom industrialiseringen och arbetarklassens framväxt. Den gamla självhushållningen bröts upp. Arbetarna sökte sig till städerna — till arbete men också till otrygghet och hård förslitning. Det innebär en väldig förändring av kvinnornas situation. Många fick söka sin försörjning utanför den egna familjen. De blev pigor och industriarbetare; de hemarbetande kvinnorna delade sina mäns otrygghet och nöd.

De liberala — och riktiga — kraven på lika formella rättigheter gav inte någon lösning på de problem som majoriteten av fattiga kvinnor stod inför i det industrialiserade samhället. Ty de medförde inte någon genomgripande förändring av det bestående borgerliga samhället. De syftade endast till att ge vissa kvinnor rättvisa inom det bestående samhället — präglad av djup orättfärdighet. Klasskillnaderna, nöden och fattigdomen för majoriteten av folket skulle bestå. Och det var dessa villkor som skulle gälla också för majoriteten av kvinnorna.

Insikten växte sig så stark att kvinnornas frigörelse krävde en omvandling av samhället. Så förenades kvinnokampen med arbetarrörelsens kamp för en samhällsordning byggd på socialismens principer om rättvisa, jämlikhet och solidaritet. Den första socialistiska kvinnoföreningens fana bar parollen "Frihet, rättvisa, bröd". På den grundvalen byggdes den socialistiska kvinnoföreningen upp.

Kvinnofrågan sågs således redan från början i sitt ekonomiska och sociala sammanhang inom arbetarrörelsen. Därmed uppstod en skiljelinje mot de borgerliga partierna som har bestått intill våra dagar.

När det gäller att undanröja formella hinder för kvinnornas likaberättigande har det ofta varit möjligt att nå enighet med borgerliga partier, framför allt med liberalerna. Det gällde rösträtten, det gällde kvinnans behörighet till statstjänst, rekrytering av kvinnor till domarkarriären, lika formella rättigheter i fråga om utbildning, tjänst och befordran. Detta är mycket viktiga frågor och samarbete i den kampen har varit betydelsefullt.

När det däremot har gällt att driva fram en social utjämning, som ju i hög grad ger kvinnorna jämlikhet, har det däremot ibland stått hård politisk strid. Krispolitiken på 1930-talet, de stora sociala trygghetsreformer, den aktiva arbetsmarknadspolitik, ATP med dess trygghet för ålder-

Palme får en present från Zambia.

domen och för familjen fick till stor del genomföras i strid med borgerligheten. När principen om kvinnans likaberättigande för sitt förverkligande krävt en förändring av samhällsorganisationen, en påtaglig social utjämning av samhället som helhet, då har den ofta kommit i kollision med de borgerligas försvar av de bestående maktförhållandena. Det mönstret återfinns vi ännu i dag. Principen om kvinnans likaberättigande är

självklar. Men när man skall förverkliga det självklara möter man ofta svårigheter. Man möter motstånd från dem som vill vädja till invanda föreställningar och fördomar. Man möter motstånd från dem som vill utnyttja kortsiktiga men ofrånkomliga konsekvenser av en reform. Då sätts hållfastheten i övertygelsen på prov, och då måste man stå fast. Låt mig illustrera detta med några exempel från de senaste årens politiska debatt — det sista är alldeles dagsfärskt.

Länge har man diskuterat särbeskattning. Principen är självklar. Varje människa skall behandlas som en självständig individ och inte som ett bihang till en försörjare. Det är inte rimligt att skapa ekonomiska hinder för de kvinnor som går ut i förvärvsarbete.

Det var emellertid svårt att finna en praktiskt förnuftig lösning. Man ville ge kvinnorna rättvisa i beskattningen samtidigt som man inte försämrade villkoren för de många familjer där kvinnan inte hade rimliga möjligheter att gå ut i förvärvslivet, därför att hon saknade yrkesutbildning eller därför att sysselsättningstillfällena var otillräckliga på hemorten. Vidare hade många av de tekniska lösningar som presenterades orimliga konsekvenser ur fördelningssynpunkt. Man skulle visserligen ge kvinnorna individuell beskattning, men det skulle ske på ett sätt som kraftigt gynnade högavlönade familjer och kraftigt missgynnade de mindre inkomsttagarna. Ett avskaffande av klyftorna mellan man och kvinna på den vägen skulle samtidigt innebära att man vidgade klyftorna mellan högre och mindre inkomsttagare. Den som kanske mest envist av alla drev den synpunkten var just Nancy Eriksson, som av det skälet av många skälldes för reaktionär. Men i sak hade Nancy fullkomligt rätt: ett genomförande av en riktig princip skulle leda till en orimlig inkomstfördelning, och då fick man vänta tills man hittade en lösning som inte hade den svagheten.

Vi arbetade länge med problemet i utredningar och departement. Det stod så småningom klart att en individuell beskattning — det gamla kvinnokravet — endast kunde genomföras samtidigt med en omfördelning av skattebördan till de mindre inkomsttagarnas fördel. Detta blev de två bärande byggstenarna i 1970 års skattereform: rättvisa för kvinnorna och rättvisa för de mindre inkomsttagarna. När vi byggde upp denna skattereform började vi egentligen med den individuella beskattningen. Man frågade sig sedan: Vad blir konsekvenserna av detta i fråga om en omfördelning till de mindre inkomsttagarnas fördel. Det är självklart att kombinationen av dessa två åtgärder gav särskilt stora fördelar för kvinnor med låg inkomst; man fick en dubbel jämlikhetseffekt. Utgångspunkten var ju att två tredjedelar av karlarna tjänade mer än 20 000 kr och två tredjedelar av kvinnorna tjänade mindre än 20 000 kr.

För att inte missgynna de familjer där den ena maken arbetar i hemmet infördes samtidigt med en enda skatteskala det s. k. hemmafruavdraget på

1 800 kr. Därmed fick alla familjer där ena maken arbetar i hemmet samma stöd. Det tidigare systemet hade i praktiken inneburit att hustrun till en höginkomsttagare fick ett större stöd än hemmafrun i en lågavlönad familj. Man införde alltså samma princip som vi har för barnbidragen.

Denna uppläggning borde ju för alla förefalla vettig, klok och förnuftig. Så blev inte mottagandet. Den individuella beskattning som nästan alla talat så varmt för utlöste en kampanj i den borgerliga pressen som har få motstycken. Vi beskylldes för att sätta hemmafrun i skatteskrub, för att stämpla som sysslösa lyxhustrur alla dem som slitit och släpat i många år med hem och barn. — Detta är ett direktcit. Man anklagade oss för att stämpla mormödrar och farmödrar som onyttiga parasiter och framför allt för att med hugg och slag jaga ut hemmafruarna i arbetslivet. Det ordnades namninsamlingar och demonstrationer, och förmodligen lyckades man på kort tid skrämra många kvinnor. Udden i kampanjen riktades mot den individuella beskattningen, mot rättvisa åt kvinnorna. I den debatt som följde stod vi praktiskt taget ensamma. Borgerliga tidningar som i åratal argumenterat för särbeskattning deltog antingen i kampanjen mot regeringen eller förblev tysta som små möss när det började blåsa. Jag var uppriktigt besviken över att vi fick ett så litet stöd i denna väsentliga fråga från t. ex. folkpartiet som i många år i princip hade ställt sig bakom särbeskattningen och t. o. m. försökt framställa sig självt som pådrivare. Men de stack inte ut nosen när det blåste. När det hela var klart sade de: Det var egentligen vi som genomförde det här! Det är den vanliga modellen.

Samtidigt vill jag begagna detta tillfälle att uttrycka min beundran och tacksamhet för att det socialdemokratiska kvinnoförbundet stod fast och inte ett ögonblick övergav sin principiella grundsyn.

Så småningom bröt motståndet samman, framför allt därför att reformen genomfördes av riksdagen och trädde ut i det praktiska livet. Nu finns det ingen som står upp och kräver att vi skall gå tillbaka till det gamla systemet — vare sig i Täby eller någonannanstans — och kvinnorna har genom sitt praktiska handlande på arbetsmarknaden visat sin uppskattning av reformen.

Det lönar sig att hålla fast vid sin grundsyn — också när det kortsiktigt blåser.

Mitt andra exempel gäller kvinnolönerna. Det är sannerligen heller inte någon ny fråga. 1960 gjorde LO och SAF den s. k. kvinnouppgårelsen. Den innebar att alla särskilda kvinnolöner skulle rensas bort ur avtalen under en femårsperiod. Kvinnorna inom LO-området har sedan dess haft en bättre löneutveckling än männen. Inom industrin ökade männens genomsnittliga lön från 1960 till 1970 med 126 procent. Kvinnornas lön ökade under samma tid med 163 procent. De utvecklingen har fortsatt i minst samma takt under de senaste åren.

1960 tjänade kvinnorna i genomsnitt cirka 60 procent av vad männen tjänade i genomsnitt inom industrin. 1970 var siffran 83 procent. Går man in i de olika branscherna ligger genomsnittet betydligt närmare varandra. Det beror naturligtvis på att kvinnorna är mer koncentrerade till låglönebranschen. Jag har de senaste dagarna flera gånger sett en tabell över kvinnolönerna i industrin — först publicerades den i Aftonbladet och i dag i DN — som visar att Sverige låg på 83 procent och alla andra länder på en sluttande skala nedåt. Vi har alltså nått längre än andra, men naturligtvis inte tillräckligt långt.

LO bedriver ingen särskild kvinnolönepolitik. Principen är enkel — lika lön för lika arbete oavsett kön. Men de kraftiga satsningarna på de lågavlönade har i särskilt hög grad kommit kvinnorna till del. Det gäller framför allt 1969 och 1971 års uppgörelser med särskilda öreställag för de lågavlönade. Det är ett resultat av den solidariska lönepolitik. Kom ihåg det!

Det är ingen som i offentliga sammanhang angriper strävandena att ge kvinnorna rättvisa på löneområdet. Alla står upp och säger: Visst skall kvinnorna ha lika och rättvis lön. Desto hårdare angriper man den solidariska lönepolitik. Den framställs allt oftare som boven i dramat. Den skapar arbetslöshet, den driver på strukturförändringarna, den orsakar lägre vinster i näringslivet. Våra ekonomiska svårigheter skulle försvinna, säger man ibland, om bara de lågavlönade ville sluta att kräva så stora förbättringar eller hade låtit bli att genomdriva de förbättringar som faktiskt kommit till stånd. Minns då och minns alltid att denna kampanj framför allt är riktad mot kvinnorna! Den solidariska lönepolitik är en avgörande förutsättning för rättvisa för kvinnorna på arbetsmarknaden. Den som angriper den solidariska lönepolitik angriper först och främst kvinnornas strävan till rättvisa på arbetsmarknaden.

Samma brist på konsekvens möter vi på det offentliga området. Där har vi formellt sett lika behandling av män och kvinnor. Det lade Wigforss grunden till på 1930-talet. Men det är ju alldeles klart att de lågavlönade inom stat och kommun framför allt har kunnat återfinnas i de yrken där det mest finns kvinnor. Skall man komma till rätta med denna orättvisa måste man lyfta de lågavlönade och förbättra befordringsgångarna på de områden där kvinnorna är mest koncentrerade. Det var detta som skedde framför allt i den senaste löneuppgörelsen. Den var i själva verket en stor satsning för rättvisa för kvinnorna. Jag läste i någon borgerlig tidning, att vi hade fallit undan för politisk utpressning från statstjänarna. Vad är det för prat! Visst kan man resonera om utrymmet, men vi sade att vi för det första måste satsa på den offentliga sektorn och skapa samma ställning för tjänstemän och arbetare och för det andra att röja upp de stora låglöneområdena för kvinnorna. Det är det viktigaste syftet med denna löneuppgörelse, och det upplevde jag sannerligen inte som någon politisk

utpressning utan som en nödvändig konsekvens om det vi uttalat oss för när det gäller rättvisa för kvinnorna.

Men naturligtvis blir det konsekvenser. Röjer man upp med kvinnliga låglöner inom stat och kommun så kommer en del av kostnaderna att återfinnas på skattsedeln och taxor och avgifter. Då riktar man angreppet mot skatterna och taxorna. Min synpunkt är enkel: Vi kan inte fortsätta att exploatera en stor grupp av människor, framför allt kvinnor, utan vi vill ge åt dem rättvisa. Det är vad vi gjort. Här har stora kvinnogrupper hållits nere i låglöner inom stat och kommun, på vårdsektorn och på andra områden, på det att vi må betala litet lägre skatter och avgifter. Det är ett slags exploatering. Men den andra sidan av detta är att vi får gå och säga att vi solidariskt får ta konsekvenserna på skatteområdet. Men så långt sträcker sig inte solidariteten hos en del av våra motståndare, utan de försöker suddas ut detta samband. Återigen visar det sig hur viktigt det är att om man vill genomföra en principiellt riktig linje, så får man ta de praktiska konsekvenserna.

Det är viktigt att stå fast vid sin grundsyn, även om det kortsiktigt blåser.

Det tredje exemplet är det viktigaste, och det gäller arbetsmarknaden.

Kvinnans likaberättigande gäller hennes ställning i samhällsorganisationen. Det är i grunden inte fråga om attityder, fördomar och värderingar — även om dessa finns med i bilden — utan om ekonomiska och sociala villkor. Kampen för kvinnornas frigörelse gäller att skapa ekonomiska och sociala villkor som gör henne oberoende som individ.

I centrum för kvinnokampen måste därför alltid stå rätten till arbete — rätten till en plats i produktionen och i arbetslivet. Kvinnornas jämställdhet måste grundläggas i arbetslivet. Då tar kvinnornas frigörelsesträvanden sin utgångspunkt i de för alla medborgare gemensamma sysselsättningsfrågorna, såsom bl. a. skett i den inom Kvinnoförbundet utarbetade rapporten "Familjen i framtiden". Kvinnornas politiska strävanden ansluter här till arbetsarrörelsens främsta uppgift: att värna den fulla sysselsättningen. Den har sedan begynnelsen stått i förgrunden för socialdemokratins politik.

Under krisåren ställde socialdemokratins kravet på full sysselsättning. När arbetslösheten var en realitet i hundratalsentals hem var det inte så märkvärdigt att man i praktiken ställde målet lägre än nu. Ser man till den tidens verklighet i fråga om arbetstid, semester, social trygghet, bostadsförhållanden och förslitning — både i arbetslivet och i hemarbetet — är det inte att förvåna om man tyckte sig nå långt om *en* medlem i familjen hade arbete. Kvinnans arbete i hemmet var en nödvändig förutsättning för att mannen skulle kunna fullfölja sina uppgifter i produktionen — så hårda var båda jobben. I själva verket tog produktionen i anspråk

såväl mäns som kvinnors arbete medan endast en fick betalt men båda gjorde sin insats för folkhushållet.

Sedan dess har målet för den fulla sysselsättningen höjts. Vi har ständigt ökat ambitionerna, gått från definition till definition. Den fulla sysselsättningen innebär i dag förhoppningar om arbete för grupper som aldrig tidigare drömt om att genom arbete finna gemenskap, en meningsfull sysselsättning och ekonomiskt oberoende.

LO:s och socialdemokratins gemensamma arbetsgrupp för jämlikhetsfrågor skriver i en rapport till årets partikongress följande: "Välfärd byggs av folket i arbete. Samhällets möjligheter att öka välfärden sammanhänger med att så många som möjligt bidrar med sin produktiva insats. Om fler människor sysselsätts ökas den totala produktionen. Det samhälle som inte tar till vara arbetsvilja och arbetsförmåga förslösar resurser och undandrar sig möjligheter till att förbättra människornas villkor."

Så kan kraven om rätten till arbete motiveras. Det är en hög och djärv målsättning. Den är riktig och nödvändig.

Det är endast genom den envetna satsningen på rätten till arbete som sysselsättningen i det svenska samhället steg för steg har ökat.

Sedan 1950 har 700 000 nya arbetstillfällen skapats. Vi har dag en påtagligt högre sysselsättningsgrad än andra industriländer med någorlunda jämförbar statistik, det vill säga det är en större andel av den vuxna befolkningen i Sverige än i andra länder som har förvärvsarbete. Detta är fallet trots att vi också har en högre andel studerande, som av detta skäl inte direkt deltar i produktionen. En förklaring till detta är mobiliseringen av handikappade människor som tidigare inte kunde drömma om att vara med i produktionen men som nu kunnat gå ut på den aktiva arbetsmarknaden. En annan — och kvantitativt väsentligare — förklaring är att allt fler kvinnor har gått ut i förvärvsarbete. 1971 var 180 000 fler kvinnor ute på arbetsmarknaden än fyra år tidigare. Mellan andra kvartalet 1970, då vi hade en brinnande högkonjunktur och brist på folk, och andra kvartalet 1971, då konjunkturen var dålig, hade 35 000 fler kvinnor fått arbete. Mellan andra kvartalet 1971 och andra kvartalet 1972 hade ytterligare 20 000 kvinnor fått arbete trots att vi då hela tiden hade lågkonjunktur.

Detta är utomordentligt viktiga siffror. Den traditionella bilden är att kvinnorna till en del är en rörlig reserv på arbetsmarknaden. I goda tider lockas fler ut på arbetsmarknaden genom generösa erbjudanden. I dåliga tider är det kvinnorna som först mister jobbet och återgår till hemarbetet. Det är den traditionella bilden — kvinnorna har varit en buffert i konjunktursvängningarna.

Men det kan tänkas att det som skett de senaste åren innebär att det mönstret nu har brutits. Bättre utbildning, individuell beskattning, större medvetenhet, har medfört att kvinnorna på ett annat sätt än tidigare häv-

dar sin rätt på arbetsmarknaden. De säger: All right, vi har fått detta skattesystem, och vi har fått utbildning, men vi tänker inte utan vidare träda tillbaka i dåliga tider. Tvärtom är det allt fler av oss som vill ut, och vi går till arbetsförmedlingen och kräver att få jobb. Detta medverkar till bilden att både sysselsättning och registrerad arbetslöshet samtidigt kan öka. Det skapar svårigheter, men det är i grunden positivt, för det vittnar om ett genomslag hos kvinnorna själva av principen om lika rätt till arbete för alla.

Sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitiken har ställts på hårda prov under den senaste tiden. Vi har bakom oss en kraftig konjunkturedgång med en allvarlig arbetslöshet. Samhället har satsat som aldrig förr för att värna sysselsättningen. Sju miljarder kronor, som gav arbete till 300 000 människor, satte vi in med kulmen i mars i år. Det är samverkan för att hävda rätten till arbete. Nu går konjunkturen sakteliga uppåt. I maj hade 120 000 personer sysselsättning inom arbetsmarknadspolitiken, i beredskapsarbete och i utbildning. Under juni, juli och augusti månad fick cirka 60 000 av dessa jobb ute på den öppna marknaden.

Nu angriper oppositionen regeringen för att den inte lyckas ta bort arbetslösheten. De borgerliga fritar, som LO:s andre ordförande Gunnar Nilsson påpekade i går på Musikerförbundets kongress, helt näringslivet från ansvar för arbetslösheten. Gunnar Nilsson hade några ord att säga om detta:

”Enligt de spelregler som gäller för politiken lägger nu oppositionen hela ansvaret på regeringen — näringslivet och arbetsgivarna befrias helt i analysen av hur arbetslösheten har uppstått. När har vi hört en anklagelse gentemot näringslivet för att det avskedar äldre och utsliten arbetskraft eller för att man undviker att anställa någon som man anser äldre eller handikappad? Har någon hört oppositionen göra en invändning mot att företagen inte frivilligt förlägger sin produktion till de delar av landet där vi har undersysselsättning?

Spelreglerna förbjuder också oppositionen att ha någon uppfattning om de bristfälliga insatser som görs för att förbättra vår arbetsmiljö så att de grupper som har olika handikapp kan få möjlighet att göra en meningsfull arbetsinsats.”

Med det vore utomordentligt märkvärdigt om oppositionen och den borgerliga pressen till omväxling mot angreppen på regeringen och den fackliga rörelsens solidariska lönepolitik skulle försöka verka för att företagen tar det sociala ansvar de bör ha gentemot äldre eller på annat sätt handikappad arbetskraft.

När nu augustisiffrorna gav tecken på att konjunkturåterhämtningen inte ger tillräckligt med jobb, har regeringen beslutat om ytterligare, snabbt verkande arbetsmarknadsinsatser. De representerar en ökad akti-

vitet som kan uppskattas till cirka 1 400 miljoner kronor. Den är framför allt inriktad mot byggarbetsmarknaden.

Fortsatta arbetsmarknadspolitiska insatser kommer att behövas. Ty det visar sig att sysselsättningen för tusentals människor inte är en fråga om konjunkturen, där jobben finns om hörnet. Efter varje konjunkturedgång har arbetslösheten tvärtom visat en stigande nivå under normal konjunktur och t. o. m. under utpräglad högkonjunktur. Dessa människor fräntas inte tillfälligt sina jobb av marknadskrafterna; de slås ut.

Därför måste vi fortsätta med en sysselsättningspolitik som riktar resurserna till de människor som är i behov av stöd. Vi vet att sysselsättningen inte bara är en enkel funktion av lönsamhet för företagen. I grunden gäller det djupgående förändringar av ekonomin som marknadskrafterna återspeglar men inte kan styra. Det måste samhället göra.

Det står alldeles klart att om vi vill en social utjämning så är en ökad sysselsättning det viktigaste medlet. Låginkomstutredningens studier visar att det framför allt är sysselsättning som är jämlikhetsskapande. Vill vi skapa rättvisa för kvinnorna måste vi således försöka fortsätta att öka sysselsättningen. Det skall vi göra bl. a. med hjälp av regionalpolitiken. Med en målmedveten regionalpolitik kan vi motverka ensidigheten i tillgången på arbete. Det betyder att vi måste satsa på orter där det finns förutsättningar för en differentierad arbetsmarknad. Vi måste slå vakt om valfriheten till jobben. Annars blir rätten till arbete endast en skenbar rättighet. Det skall man tänka på när man diskuterar regionalpolitiken.

Men det räcker inte. Utbildningen måste förbättras. Det gäller den vanliga skolan där ett fördomsfullt könsrollstänkande fortfarande grinar emot oss på alla stadier, i alla skolformer. Lika viktig är utbildningen för dem som passerat den vanliga skolåldern, vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning.

1960 deltog 3 000 kvinnor i arbetsmarknadsutbildning, vilket då var en femtedel av alla deltagare. 1971 deltog 66 000 kvinnor i arbetsmarknadsutbildning, vilket var hälften av alla deltagare. Den borgerliga kritiken, som med dessa siffror för ögonen skildrar arbetsmarknadsstyrelsen som jätten Gluff-Gluff som riskerar att förtrycka människorna, har sannerligen inte kvinnornas bästa för ögonen.

Vi måste bygga ut samhällets stöd till barnfamiljerna i olika avseenden. Mot 130 000 småbarn med mödrar som arbetar på heltid och 100 000 småbarn med mödrar som arbetar på deltid står i år 52 000 platser på daghem och 45 000 platser på offentligt stödda familjedaghem. Därtill kommer alla de mödrar som skulle vilja arbeta om de kunde vara säkra på en tillfredsställande omsorg om barnen. Det är naturligtvis snålt om pengar i kommunerna. Vi har en kommunal självbestämmanderätt, och varje kommun bestämmer själv hur de knappa resurserna skall fördelas. Har man ont om pengar får man prioritera, och det är min varma förhoppning att kommu-

nerna i så fall kommer att prioritera daghemmen och omsorgen om barnen.

Vi har gjort en enorm kraftanstängning för att bygga bort bostadsbristen och bostadsnöden. I det nya skede för bostadspolitiken som nu förestår kan vi allt starkare inrikta oss på att förbättra bostadsmiljöerna, förhindra social segregation, inrikta ansträngningarna på att möta människornas växande anspråk på service.

Detta är ett led i samhällets sociala omdaning. Det är samtidigt i högsta grad kvinnofrågor.

Kvinnoförbundet har beslutat att satsa målmedvetet på kvinnans lika rätt till arbete. Ni har försökt utforma ett långsiktigt program. Ni har säkert förväntat er en saklig debatt om dessa svåra problem, och vi kan alla hoppas att den kommer. Men ni får också räkna med — precis som när det gällde individuell beskattning och kvinnornas låga löner — att drabbas av skrämselfpropaganda, misstänkliggörande mot vantolkningar. Det har redan börjat efter välbekant mönster.

Ni kräver kvinnans rätt till arbete. I dag påstår en borgerlig tidning i braskande rubriker att Kvinnoförbundet kräver förbud mot hemmafruar och vill införa diktatur. Ja, det står så — tidningen utkommer halv tre.

Om jag fick svara i ert ställe skulle jag säga:

Vi varken vill eller kan förbjuda någon att vara hemmafru. Vi varken vill eller kan förbjuda någon att vara hemmaman. Vi varken vill eller kan förbjuda två människor att gemensamt bestämma hur de vill fördela hemarbete och omsorg om barnen.

Vi vill däremot inte att kvinnan ständigt skall stå tillbaka på arbetsmarknaden, att kvinnorna skall ha lägre löner och sämre trygghet, sämre utbildning — allt under motivering att kvinnan kan återgå till hemmet och få sin försörjning av någon annan. Vi vill helt enkelt ta bort de hinder som alltid har funnits och finns ännu i dag för kvinnans lika rätt på arbetsmarknaden.

Detta kallar den borgerliga tidningen för diktatur. Men vad skall Expressen säga till de arbetssökande kvinnorna på arbetsförmedlingen: Gå hem igen! Vi säger att vi skall försöka skapa en arbetsmarknad där Ni kan få plats med lika rätt och lika möjligheter.

Det är det som är skillnaden.

Jag kan väl förstå Kvinnoförbundets otålighet inför det sega kvardröjandet av gammalt könsrollstänkande på samhällslivets alla områden inför svårigheten att förändra verkligheten till ökad rättvisa för kvinnan.

Det är nödvändigt att vi för fram dessa frågor i förgrunden för den politiska debatten och den politiska verksamheten. Därför har partistyrelsen ingående tagit upp dessa frågor i sitt utlåtande till kongressmotionerna om kvinnans jämlikhet och bl. a. tagit fasta på förslaget om en särskild

arbetsgrupp i Kanslihuset för att arbeta med frågor om kvinnornas likställighet. Jag hoppas på kongressens stöd i den frågan.

Riktlinjerna för arbetet skall vi ta upp tillsammans. Jag vill utnyttja Socialdemokratiska Kvinnoförbundets kongress till att meddela att jag kommer att inbjuda företrädare för landets kvinnoorganisationer och andra berörda till en konferens på Harpsund den 6 november om kvinnans likaberättigande. De beslut som denna kongress står i begrepp att fatta kommer att vara av stor betydelse för inriktningen av denna konferens och det fortsatta arbetet.

Debatten om kvinnornas rättigheter speglar hos många ett uppvaknande. Man har börjat ställa frågor! Man frågar sig: Måste det vara så här? Är det självklart att kvinnorna skall ställas i den här situationen i samhället? Över huvud taget börjar människor i hela världen mer och mer att ställa frågor. Ta ett, som det kan tyckas, väldigt långt steg, varför skall den som föds i Bombay, Lima eller Kairo vara dömd till ett fattigare, osäkrare och kortare liv än den som växer upp i Stockholm. Moskva eller Amsterdam? Varför skall den som är handikappad ha så mycket sämre än den som inte är det? Varför skall de som står och arbetar i fabriken ha mindre andel av vad de framställer än de som äger fabriken?

De som ställer frågorna får olika svar.

Därför att varje annan ordning vore farlig för samhällets fortbestånd, hör de ibland.

Andra svar:

Om alla har det lika vill ingen arbeta!

Jämlikhet låter bra, men den går inte att förverkliga!

Människorna vill inte ha rättvisa; de vill bara ha det bättre än andra!

Och så varnar man:

Du vet vad Du har. Håll fast vid vad Du har i händerna! Om Du hjälper de fattiga, om Du hjälper de sämst ställda, så blir Du själv fattig.

Jag ser den politiska debatten i andra länder. Vad går de angrepp ut på som riktas mot förslag till inkomstutjämning och social rättvisa i ett stort industriland? Jo, man går ut och varnar dem som fått det litet bättre: akta er för inkomstutjämning, för då blir vi alla fattiga! Akta er för att hjälpa de sämst ställda, för då kanske ni själv dras ned i ghetton, i slummen, i fattigdomen! Splittra de allra fattigaste och dem som har det litet litet bättre — det är den säkraste garantin för att ingenting skall ske!

I ett annat stort industriland hade man en social strategi, som det hette. Man sade: All right, omfördela bördorna! Ge stora skattesänkningar till dem som redan har mycket och ökade vinster till dem som redan har mycket, och ta pengarna från de sociala utgifterna för de sämre ställda! Och så genomförde man det. Det fanns en idé bakom — man trodde att man på det sättet skulle sätta fart på samhället och få sving i ekonomin, som en del svenska politiker brukar säga.

Jag skall inte kritisera detta ur synpunkten att det är ineffektivt — för det är det — utan därför att det leder till att man ytterligare försvarar för dem som redan har det svårt. Det är ännu allvarigare! Det är samma tänkande som man möter i angreppen på den solidariska lönepolitiken.

Härmdagen skrev en borgerlig skribent: "Har vi råd med jämlikheten?" Moderata samlingspartiet har en stor principmotion där man säger att friheten inte har ökat för någon under 40 års socialdemokratiskt regeringsinnehav. Nej, man ser inte dem för vilka friheten ökat. Det är rätt många vanliga människor.

Men människorna fortsätter att ställa frågor: Är det rätt så här? Och på många håll förblir frågorna obesvarade, därför att man mobiliserar skrämselfen och fruktan för att dras ned.

Människorna i de nya unga nationerna frågar: Får inte vi bli självständiga och forma vår egen framtid? De frågorna förblir också obesvarade, såvida man inte kastar dem som frågor i fängelse eller de får se sina hem sönderbombade och sina barn lemlästade, bara därför att de ställt frågor och försökt ge ett svar.

Men likväl fortsätter frågorna att ställas, därför att de är grundade på den outroliga insikten om människors lika värde, därför att man ser att det går att arbeta för rättvisa och jämlikhet i världen — trots allt. Och denna jämlikhet kan vi bara skapa tillsammans genom att hjälpa varandra. Ett rättfärdigt samhälle kan bara byggas på solidaritetens grund. Det insåg arbetarrörelsen tidigt. De som kämpade i början hade inte den makt och samhällsställning som förmögenhet skänker, men de lärde sig snabbt att om man kan hålla ihop och stödja varandra, så kan man få något utträttat, även om man varken är rik eller berömd. Detta blev i sinom tid även de politiska motståndarna varse. Arbetarrörelsen höll ihop och kunde ta ledningen för samhällsutvecklingen. Den metod som motståndarna framför allt hoppades på var att slå sönder den sammanhållningen. Och så angrep man — och fortsätter att angripa — samarbetet mellan partiet och fackföreningsrörelsen. Man försökte dela in lönearbetarna i grupper, t. ex. genom att bekämpa den solidariska lönepolitiken. Som Gunnar Nilsson sade i går: De angreppen fortsätter! Man försökte göra gällande att människor som arbetar i ett slags industri skall ha det väsentligt bättre än de som arbetar i en annan, även om de jobbar precis lika hårt och lika skickligt, att en grupp av löntagare skall ha bättre förväningar än andra. Men vi har alltid svarat — i det senaste fallet med låglönesatsning och jämlikhetspolitik — med konkreta reformer och genom att säga nej till varje försök att splittra de stora löntagargrupperna och slå sönder sammanhållningen. Och så skall vi fortsätta!

Socialdemokratin är stark därför att dess medlemmar och väljare vill hålla ihop, inte därför att vi alla har identiska åsikter — det har vi sannoligen inte — utan därför att vi lärt oss att gemenskapen är viktig för

den som vill vara med om att skapa bättre villkor, därför att vad vi vill är ett samhälle av människor i gemenskap. Vi behöver varandra ständigt; i varje ögonblick är vi som människor beroende av att det finns en beredskap att hjälpa, vare sig man vill ha ett arbete, en bostad, en utbildning eller ett innehåll i fritiden. Allt detta fordrar samarbete och solidaritet.

Den som har det bra kan säga: Jag står på egna ben. Det låter väl bra! Nej, det är inte så. Det skulle inte vara möjligt om inte andra människor med sitt arbete och sina skatter hjälpte till. Men det är framför allt fel därför att varje människa ständigt lever så att säga i en riskzon. Jag står på egna ben, jag har det bra och jag behöver inte bry mig om andra — så kan man säga till det ögonblick då olycksfallet i arbetet, trafikolyckan eller katastrofen i hemmet inträffar. Då inser man att solidariteten är det enda som bär. Och solidaritet blir inte sämre därför att den gäller andra.

Ett avsnitt i Sonja Åkessons dikt, som Anita Björk läste i söndags, blev jag tveksam inför. Åkesson låter sin svenska hemmafru säga — resignerad och präglad av tristess — att hon också har ett sjukskassekort. Men tänk om hon inte hade det! Tänk om hon levde i ett samhälle där det var naturligt att den som är fattig inte skulle kunna få vård när han blev sjuk! Tänk om vi hade ett samhälle som godtog ofärden som ett naturligt inslag i vardagen! Det skulle bli mer spännande så. Men den sortens dramatik tror jag att få vill ha. Ty politiken är inte bara en fråga om materiella förbättringar. Den syftar mycket längre, den har mycket vidare verkningskrets. Jag kan ta sjukskassekortet som exempel. Det visar bara att vi behöver varandra, att vi kan stödja varandra.

De barn som fötts de senaste tio, femton åren i det här landet har i varje fall inte upplevt vad det innebär att inte ha ett sjukskassekort. Om man hjälper en människa i världens största stat i väster till sjukhus och vederbörande inte har sjukskassekort lär det vara så att man själv får garantera vårdkostnaden om vederbörande inte kan betala. Det har de flesta människor inte råd med. Vad händer då om man stöter på någon som ligger sjuk på gatan? Man måste fråga sig: Har jag råd att ta honom till sjukhus om han inte kan betala? Klarar jag att betala det? Då kanske man inte låtsas se vederbörande.

Lärdomen är att den byråkratiska detalj som ett sjukskassekort utgör inte bara är en trygghet. Det betyder också att det är naturligt, normalt och riktigt att man hjälper varandra, att man kan visa solidaritet i vardagen utan en massa välgörenhetstillställningar och galaförställningar där man offentligt redovisar sin oändliga godhet. Jag tror inte att unga människor i Sverige går och tänker så där hela dagarna. Men försök ta bort den allmänna försäkringen, försök slå sönder de stora trygghetsreformererna, försök övertyga dem om att livet skulle bli litet mera spännande och dramatiskt om vi slapp den vardagliga sociala tryggheten! Den som försöker göra det skulle stöta på det järnhårda motstånd som kommer av att

de unga betraktar denna sociala trygghet som någonting naturligt, lika naturlig som någonsin människorna i det gamla samhället förmåddes tro att fattigdomen var. Dagens unga har vuxit upp med början till social trygghet. De skulle vägra att godta otryggheten som samhällssystem.

Som socialist säger jag att om någonting är kultur och civilisation så är det väl denna inställning: att trygghet, skapad ur gemenskap, är någonting naturligt och normalt som skall prägla vardagen. Ju längre vi får arbeta vidare, ju mer solidariteten får prägla den praktiska politiken, desto fastare blir social rättvisa och strävan till gemenskap förankrad i människornas sinnen. Det är också reformismens innebörd.

Och därför, kongressdeltagare, går vi vidare i kampen för ökad jämlikhet, för solidaritet, för trygghet. Jag har inte talat mycket om den politiska situationen, och jag behöver inte påpeka att vi snart står inför en hård, svår och ansträngande kamp där vi till det yttersta får spanna våra krafter för att föra socialdemokratien till seger. Jag tror inte att jag behöver tveka om var Kvinnoförbundet står i den kampen.

Kongressordföranden: Olof Palme! Sug på applåden och känn att det var ett stort tal Du höll, ett utomordentligt tal. Jag skulle tro att vi aldrig på en kvinnokongress har fått höra ett tal, så principiellt genomfört och handlande om kvinnans frihet och självständighet, som det Du hållit i dag. Det var alldeles ypperligt.

Och det skall jag säga Dig: Inget snack — vi vinner nästa val!

Sedan vill jag passa på att rikta ett tack till Frans Nilsson. Han har i Arbetet bevakat denna kongress utomordentligt väl. Flera kongressdeltagare har stött på mig och sagt: Säg ett tack till Frans Nilsson från podiet Det gör vi nu! Det är ytterst värdefullt att någon från vårt håll har tillgång till en stor tidning och där kan skriva t. o. m. ledare om vad vi har för oss.

Tack skall Du ha Frans!

Kongressordförande: Rut Andersson

DAGORDNINGENS PUNKT 69

Miljövård (fortsatt behandling)

Ulla Johansson, förbundsstyrelsen: Det har under debatten framställts en hel del förslag. Jag skulle vilja kommentera några av dem innan jag kommer fram till ett ställningstagande.

På sidorna 114 och 115 i utlåtandet refereras den av utredningen föreslagna lagtexten. Det står där bl. a.: "Om behov skulle uppkomma föreslås förbud eller ingripanden betr. material (t. ex. engångsemballage) och and-

ra produkter, som kan ha från hälso- och miljöskyddssynpunkter negativa effekter. Fullmakten skall även gälla sådana effekter som buller, skakningar och liknande." Eftersom detta är inskrivet i utlåtandet tog jag inte speciellt upp detta i mitt tidigare anförande.

Även arbetsmiljöfrågorna är omnämnda, nämligen i motion nr 8:C från Uppsala som jag också kommenterade. Det talas där om "ljudnivåer på bl. a. fordon, pumpar, fläktar och restaurang- och diskotekmusik". Dessutom har vi tagit upp denna fråga i det aktionsprogram som förelagts kongressen. På s. 3 i detta utlåtande säger vi att de anställda bör få avgörande inflytande på miljöfrågorna på arbetsplatsen. Vi har alltså inte alls glömt bort miljöfrågorna.

Sedan vill jag bara säga till Lena Palmstierna att när förbundsstyrelsen i sin första att-sats i detta utlåtande skriver att den kommande förbundsstyrelsen bör få i uppdrag att "följa miljöfrågorna uppmärksam och ta de initiativ som bedöms erforderliga" så stämmer ju detta med att det är förbundsstyrelsen som brukar ta politiska initiativ.

Alla de förslag som väckts — de är alla i och för sig beaktansvärda — är vi inte beredda att ta ställning till just nu utan skulle vilja överlämna dem till redaktionsutskottet för bearbetning. Vi har väl ingenting emot att kongressen uttalar sig för politiskt valda representanter i de nämnda verkens styrelser eller att vi i princip tar ställning till miljöfrågorna. Men vi kan just nu inte i detalj ta ställning till utformandet av ett uttalande, och det tror jag inte heller att kongressombuden känner sig mogna att göra.

Kongressordföranden: Under debatten har framställts en rad olika förslag. Det har varit yrkanden om bifall till olika motioner eller tilläggsyrkanden av skilda slag. Anna Lisa Lewén-Eliasson föreslog att man skulle överlämna dessa förslag till redaktionsutskottet som skulle få i uppdrag att söka åstadkomma en skrivning som kunde tillfredsställa dem som ställt yrkanden.

Kongressen beslöt

att remittera frågan till redaktionsutskottet för ytterligare beredning.

Kongressordförande: Nancy Eriksson

DAGORDNINGENS PUNKT 70

Motion nr 8:J, ang. rökförbud

Det finns ingen anledning till att icke-rökarna skall behöva finna sig i nu gängse plågsamma luftförorening, som retar ögon och hals och tvingar